

Berichten uit de achttiende eeuw

Mengelwerk

Dit boek bevat de (gedeeltelijke) weergave van historische uitgaven. Indien mogelijk of nuttig werd de originele bladspiegel (lay-out) gerespecteerd, vandaar dat die afwijkt van onze hedendaagse normen en dat de tekst soms slordig gezet overkomt. Oorspronkelijke druk- en spelfouten en voetnoten bleven behouden. Nieuwe voetnoten worden door een lijn gescheiden van de oude tekst.

Reeks bewerkte heruitgaven van boeken, weekbladen en pamfletten die in de achttiende eeuw in het Nederlandse taalgebied verschenen.

Nummer 1, editie 1, 2016.

Medewerkers: Rudolf Höning, Rasmus Dahlqvist, Marion Van der Wal

Boekontwerp: GeeBee

ISBN: 9789402145199

Imprint © **TRECUNET**

Voorwoord

De eerste maandbladen verschenen in de achttiende eeuw. De lezer werd getraceerd op artikels van een zeer gevarieerd karakter. Meestal kwamen er boekbesprekingen in voor; boeken die men dan mogelijk bij dezelfde drukker kon kopen. Veel artikels hadden een godsdienstige inslag, maar meestal werden er ook wetenswaardigheden, nieuwe uitvindingen en vreemde of gebeurtenissen besproken. Brieven, natuurkundige observaties en biografieën van historische figuren kwamen eveneens voor. Deze artikels van zeer uiteenlopende aard werden als "mengelwerk" gepubliceerd. Een groot aantal stukjes werd uit het Frans, Engels of Duits vertaald. Deze waren afkomstig uit gelijkaardige bladen of uit nieuw verschenen boeken.

Het interessantste tijdschrift is wel *Vaderlandsche Letteroefeningen*; een maandblad dat in 1761 voor het eerst verscheen. Meer dan honderd jaar lang bestond dit blad uit een bonte verzameling boekbesprekingen, artikels over natuurkunde, medische wetenschap, reizen, staats- en stadsgeschiedenissen, gedichten en korte prozastukjes. We kunnen het dus een literair-wetenschappelijk tijdschrift noemen. We kennen nog andere gelijkaardige bladen: ondermeer *Boekzaal van Europa*, *Boekzaal der Geleerde Wereld*, *Le Journal des Sçavans*, en de *Nederlandsche Mercurius*. De tijdschriften evolueerden meer en meer in de richting van week- of dagbladen, waarbij uiteraard meer actuele gebeurtenissen aan bod kwamen.

Sommige achttiende-eeuwse boeken werden nog in een voor ons niet vlot leesbaar Gotisch lettertype gedrukt. Voor de boeken/tijdschriften waaruit de hiernavolgende uittreksels genomen werden, gebruikte men een moderner lettertype. Het enige storende aan de oorspronkelijke tekst is de zogenaamde "lange s", die op de letter f lijkt (*f*, *f̄*, *f̂*). De lange s werd tot aan het begin van de negentiende eeuw gebruikt. Voor de hedendaagse lezer lijkt er bijvoorbeeld *genootfchap*, *uitfteken*, *briefwisfeling* te staan. De gewone "korte s" werd wel aan het einde van een woord (*soms*) of in een samengesteld woord (*volksvergadering*) gebruikt. Bovendien kende de lange s geen hoofdlettervorm (*School/fchool*). We hebben in dit boek bij de omzetting uitsluitend de gewone, korte s gebruikt.

Er werd kwistig, maar niet consequent omgesprongen met hoofdletters voor zelfstandige naamwoorden (*Kaaper, Vriend, Beesten*). De schrijfwijze van een heel aantal klinkers en letters hebben we in dit boek behouden, omdat dit geen beletsel vormt voor de leesbaarheid. Zo kunt u dus de woorden *raedzelagtig, stael, tyd, slegts, voedzel, daarënboven, bosch* en *Europisch* tegenkomen. Sommige woorden zijn uiteraard in onbruik geraakt. De zinnen zijn erg lang en bevatten een wel erg groot aantal leestekens.

De in het boek voorkomende oude maten worden nu niet meer gebruikt:

Drachma: 1/8 van een oud *ons*; ongeveer 3,9 gram.

Grein: gelijk aan 1/5760 van een *medicinaal pond* (circa 375 gram), dus een zeer kleine hoeveelheid, ongeveer 65 milligram.

Lood: circa 15 gram.

Once of **ons** was vóór de invoering van het huidige metriek stelsel in de meeste streken het equivalent van 30 gram (1/16 van een *pond*, circa 480 gram) of 1/12 van een *medicinaal pond* (circa 375 gram).

Pond: ongeveer een halve kilogram. Het gewicht van een *pond* kon van streek tot streek verschillend zijn: een Gents *pond* woog 430 gram; een Amsterdams *pond* woog 494 gram.

Voeten, duimen en **lijnen:** lengtematen. Voor de invoering van het metriek stelsel werden voeten gebruikt die van zeer uiteenlopende lengte konden zijn. De Amsterdamse voet mat bijvoorbeeld 28,31 cm en was verdeeld in 11 duimen; 2,57 cm per duim dus. In Gelderland/Nijmegen mat een duim dan weer 2,7 cm. Men gebruikte in Nederland ook de Rijnlandse voet van 31,40 cm, verdeeld in 12 duimen van 2,61. De Antwerpse voet van 28,68 cm werd ook in 12 duimen (2,39 cm) verdeeld. De Engelse voet meet 30,48 cm en heeft 12 duimen van 2,54 cm; die werden op hun beurt in 12 lijnen verdeeld. De Franse **koningsvoet** (*ped de roi*), was gebaseerd op de *toise*: een ijzeren staaf die in Parijs te Châtelet bewaard werd. De voet mat 1/6 ervan en was 32,66 cm groot. Toen de *toise* vervangen werd in 1668 mat de koningsvoet 32,48 cm. De voet werd onderverdeeld in 12 *pouces*, 144 *lignes* en 1728 *points*.

Inhoud

1	Drenkelingen redden	- 1 -
2	De vrouw die nog niet dood was	- 4 -
3	Een ongemeen groot hoofd	- 6 -
4	Onverwoestbare slakken	- 8 -
5	Hottentotse gewoonten	- 18 -
6	Nooit meer koude handen	- 20 -
7	Een dure monstervis	- 21 -
8	Gewassen bomen groeien beter	- 23 -
9	Een kikker met wormen	- 26 -
10	Leer zwemmen met een ei	- 35 -
11	Wilde kinderen	- 41 -
12	Sprinkhanen weggagen	- 43 -
13	De abt en de spin	- 56 -
14	Een hongerige galeiboef	- 59 -
15	Vergeeten te zelfmoorden	- 65 -
16	Witte en bonte mensen	- 67 -
17	Geen haan maar een trompet	- 78 -
18	Spinnen zijn nuttig	- 83 -
19	Een mooie avond	- 84 -
20	De voorpootloze hond	- 85 -
21	Slik nooit een visgraat in	- 88 -
22	Uitgescholden door Turken	- 90 -
23	Meisje legt steen	- 92 -
24	Toverkringen	- 95 -
25	Kijk niet naar naakte Arabieren	- 96 -
26	Meisje braakt kikkers	- 97 -

27	Koop eieren in juni	- 101 -
28	Maak uw kinderen niet bang met oude Joden	- 103 -
29	Rot vlees is eetbaar	- 109 -
30	Roodharigen zijn niet vals	- 111 -
31	Sla niet met een mol	- 114 -
	Bronvermelding	- 117 -

Berichten uit de achttiende eeuw

Mengelwerk

1 VERHANDELING OVER DE OORZAAK VAN DEN DOOD DER VERDONKENEN

Door den Heer Louis, Raad en Gemagtigde voor de Uittreksels van de Koninglyke Academie der Heelkonst, Koninglyke Demonstrateur, en Lid van het Koninglyk Genoodschaps te Lyon, &c. &c. &c. Uit het Fransch vertaald door Cornelis Bleuland, *Heel- en Vroedmeester* te Gouda. Amsteld. by *Frederik de Kruyff*, 1760. .../...

De Titel van deze Verhandeling meldt niet alles wat 'er in gevonden wordt: want behalven de *Oorzaak van den Dood der verdronkenen*, vindt men 'er ook in een *Berigt, om die genen, welken men verdronken agt, eenige hulp toe te brengen; en een Beredeneerd Onderzoek, aangaande de verschillende hulpmiddelen welken men ten voordeele der Verdronkenen, of voorgesteld of gebruikt heeft*. Het gene op de Titel staat, maakt nog niet de kleinste helft van 't werkje uit. Dit is te zeldzaamer om dat men thans niet ongewoon is, op een Titelblad veel beloofd te zien, en in het werk zelf weinig te vinden.

De Heer Louis eenige gevoelens van anderen, over den dood der Verdronkenen voorgesteld hebbende, waar over, in den laatsten tyd, veel geschreven is, en wy, ook nog onlangs, een uitvoerige Verhandeling in onze Vaderlandsche taale,

door den geleerden en schranderen Heer Engelman, in de stukken van de Hollandsche Maatschappye der wetenschappen, ingevoegd vinden, kooft tot zyne stelling aangaande de oorzaak van dezen Dood. Hy is van gevoelen dat de indringing van water in de Longen, wanneer een mensch of dier, onder water, nog pogingen doet om te ademen, de Longen buiten staat stelt om het bloed, welk van het hert aangevoerd wordt, door te laten; en de omloop van het bloed hier door gestremd wordende de Dood volgt. Hy vestigt deze zyne meening op de ondervinding, dat men in de Longen der Verdrinkenen een deel schuimend water vindt; en bewyst dit verder met Proeven, voorbedagtelyk tot dit einde gedaan. Een hond welke de Schryver in modderig water hadt doen verdrinken, onderzocht werdende, bevondt men modder in de Lugtpyp, tot een onwederspreekbaar bewys dat het water in de Longen indringt. Twee pinten inkt werden gegoten in zo veel water, als genoeg was om een kat te doen verdrinken. By het openen van de borst van dit dier werd bevonden, dat de Longen gezwollen en zo zwart waren, als ofze door het koud vuur waren aangedaan. De holten van de takken der Lugtpyp, en de Lugtpyp zelve, waren insgelyks geheel vervuld met het water, dat door de inkt zwart geverwd was. En schoon men by sommige verdrinkene menschen en dieren, somtyds ook eenig water in de Maag vindt, dit is niet algemeen, en by allen:

ook is dit nimmer zo veel dat het den dood zou kunnen veroorzaken.

Hier op volgt nu het *Berigt om die genen welken men verdronken agt, eenige hulp toe te brengen*. In het Jaar 1740 op orde des Konings van Frankryk, op alle plaatsén, welken onder zyn gebied staan, afgelezen en aangekondigd; door den Heer Reaumur opgesteld. Worden de volgende dingen voorgesteld. Het ophangen by de beenen van zodanige menschen wordt afgekeurd; maar het rollen in een vat, aan beide einden open, nog eenige nuttigheid toegeschreven, om, zo de Lyder te veel water mogt ingezwolgen hebben het zelve ontlasting te bevorderen, waar toe ook bevordering van Braken voorgesteld wordt. Noodzaaklyk is het eenen zodanigen van zyn natte kleederen te ontdoen, en warme dekens of lakens om te slaan, of aanstonds in een warm bed te leggen. Maar om dat het oogmerk is de beweging en omloop van het bloed wederom op te wekken, moet men den Verdronkenen niet stil, in zyn bed, laten liggen: men moet hem op honderd verscheiden wyzen bewegen; hem dan eens naar de eene, en dan naar de andere zyde wenden. Men mag hem eenige geestryke vogten, warme Pis, of een afkooksel van Peper in Azyn, in den mond gieten. Men kan ook met vrugt het niezen verwekken, het zy door den neus met een veer te kittelen, of 'er snuiftabak in te blazen. Het in blazen van warme lugt in de Longen, of in het gedarms, zelfs door een blaas balg, wordt zeer aangeraden waar

by ook warme Klisteeeren gevoegd worden: maar boven al de rook van Tabak door een pyp in het gedarmte geblazen. Hier by wordt gevoegd eene Aderlating, voornaamlyk in de Krop-ader; om dat zo wel in verdronkenen als gehangenen, en die aan Beroerte gestorven zyn, de aderen der Hersenen met te veel bloed opgevuld zyn. En eindelyk nog de *Bronchotomie*, of Strotsnede, tot opening van de Lugtpyp, om door een buis, hier in gestoken, warme lugt in de Longen te blazen. .../...

2 HISTORIE VAN EENE VROUW WELKE MEN GELOOFDE DOOD TE WEZEN, EN WEDER BEKWAM.

Door den Heer Hirsching, *Geneesheer te Uffenheim*.

De voorbeelden van menschen welken men geloofde dood te zyn, en wederom tot zich zelve kwamen voor de begraaving, of reeds begraven zynde ellendiglyk zyn omgekoomen in het graf, zyn niet zeldzaam. Angelus Victor, Salmuth, Camerarius enz. geeven hier van verscheiden geloofwaardige gevallen op. In het *Recueil des Curieux de la nature* zeggen de Schryvers van dit Werk: In het jaar 1680 was zekere Vrouw te Dresde

drie dagen voor dood gehouden; wanneer zy begon te kloppen en te schreeuwen. Men liep toe, opende de kist, en de gewaande doode kwam 'er uit; de man verschrikte zodanig dat hy dood neerviel; men leidde hem in dezelfde kist en begroef hem in de plaatse van zyne vrouw. Acilius, wien men, volgens het verhaal van Valerius Maximus, geloofde dood te wezen, en die reeds op den houtstapel gelegd was, bekwam door de hitte van het vuur, bidt de omstanders om hulp; deezzen hem niet kunnende helpen van wegens de heftigheid van het vuur, moesten hem zien omkoomen.

De Vrouw eens Raadsheers van Augsburg, eene ziekte van opstyging hebbende, scheen dood te zyn. Zy wordt bygezet in een grafkelder, welken men sloot met een grooten steen. Na verloop van eenige jaaren stierf een ander persoon van de zelfde familie; men opende de grafkelder, en vondt de gemelde vrouw aan den opgang van de trap, hebbende van woede haare hand tot het gewrigt van den arm opgevreeten.

De waarneeming van den Heer Hirsching is van het jaar 1757. Eene Weduwe van 60 jaaren, kreeg een heete koorts; haare krachten verminderden zo, dat het eindelyk scheen dat zy gestorven ware. Men maakte terstond de toebereidzelen, welke in Duitschland gebruikelijk zyn, om iemand te begraven. Ondertusschen was deeze vrouw niet dood; zy hadt gewaarwording van alles wat men aan haar lichaam deedt, en verstondt alles wat men zeide; maar zy was styf en kon geen